

УДК 342.511

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.26>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Гришко Л.М.,
*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
завідувач сектором муніципального права
та місцевого самоврядування
НДІ державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України
ORCID: 0000-0003-0347-1118*

Гришко Л.М. Окремі питання становлення конституційно-правового статусу Глави держави в Україні та світі.

Актуальність теми дослідження окремих питань становлення та розвитку конституційно-правового статусу Глави держави в Україні та світі надзвичайно висока, особливо в контексті сучасних політичних процесів, реформування влади в Україні та євроінтеграційних прагнень. Порівняльний аналіз світового досвіду дозволяє виявити найбільш дієві механізми функціонування інституту Глави держави, а також уникнення помилок, що є необхідним науковим підґрунтям для подальшого вдосконалення конституційно-правового статусу Глави держави в Україні, забезпечення його відповідності принципам демократії та ефективного функціонування всього державного механізму.

В статті проаналізовано еволюцію інституту Глави держави, починаючи від історичних моделей (монархія, президентство в класичних республіках) до сучасних змішаних, парламентських і президентських форм правління.

Встановлено, що в Україні формування інституту Президента розпочалося ще в XIX столітті та супроводжувалося відповідними дискусіями щодо сприяння оптимізації балансу влади. А також виявлено основні етапи конституційного закріплення та трансформації повноважень Президента України.

У статті доведено, що, незважаючи на значні відмінності у формі правління, сучасні конституційні моделі Глави держави в демократичних країнах світу об'єднані принципами верховенства права, стримувань і противаг, та легітимації влади через народний суверенітет.

Також в статті звертається увага на те, що незавершена конституційна реформа в Україні вимагає перегляду інституту Президента в аспекті децентралізації. Навколо статусу Президента України залишається багато невирішених питань. Наприклад, навіть реформа децентралізації не була завершена, оскільки виникали суперечки щодо механізму контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Встановлено тенденції до посилення або обмеження президентської влади, що корелюють із політичною культурою та рівнем демократичного розвитку країни. Доведено необхідність подальшої гармонізації конституційно-правового статусу Глави держави в Україні з європейськими стандартами.

Для дослідження теми окремих питань становлення та розвитку конституційно-правового статусу Глави держави було застосовано історико-генетичний метод для дослідження виникнення, формування та послідовного розвитку правових інститутів, повноважень та функцій Глави держави в Україні та світі у хронологічному порядку; а також порівняльно-правовий метод для оцінки впливу світового конституційного досвіду на формування української моделі та для подальшого аналізу можливих шляхів реформування у зв'язку з євроінтеграційними процесами.

Ключові слова: Глава держави, апарат Президента, інститут Президентства, державотворення, конституційно-правовий статус, історичне становлення, законодавче закріплення.

Hryshko L.M. Certain issues of the formation of the constitutional and legal status of the Head of state in Ukraine and in the worldwide.

The relevance of researching specific issues related to the formation and development of the constitutional and legal status of the Head of State in Ukraine and worldwide is extremely high, especially in the context of contemporary political processes, government reform in Ukraine, and European integration aspirations. A comparative analysis of global experience allows us to identify the most effective mechanisms for the functioning of the institution of the Head of State, as well as to avoid mistakes, which is a necessary scientific basis for further improving the constitutional and legal status of the Head of State in Ukraine, ensuring its compliance with the principles of democracy and the effective functioning of the entire state mechanism.

The article analyses the evolution of the institution of Head of State, starting with historical models (monarchy, presidency in classical republics) to modern mixed, parliamentary and presidential forms of government.

It has been established that in Ukraine, the formation of the institution of the President began in the 19th century and was accompanied by discussions on promoting the optimisation of the balance of power. The main stages of the constitutional consolidation and transformation of the powers of the President of Ukraine have also been identified.

The article proves that, despite significant differences in the form of government, modern constitutional models of the Head of State in democratic countries around the world are united by the principles of the rule of law, checks and balances, and the legitimisation of power through popular sovereignty.

The article also draws attention to the fact that the incomplete constitutional reform in Ukraine requires a review of the institution of the President in terms of decentralisation. Many unresolved issues remain surrounding the status of the President of Ukraine. For example, even the decentralisation reform has not been completed due to disputes over the mechanism for controlling the activities of local self-government bodies.

Trends towards strengthening or limiting presidential power have been identified, which correlate with the political culture and level of democratic development of the country. The need for further harmonisation of the constitutional and legal status of the Head of State in Ukraine with European standards has been proven.

To study specific issues related to the formation and development of the constitutional and legal status of the Head of State, a historical-genetic method was used to examine the emergence, formation and sequential development of legal institutions, powers and functions of the Head of State in Ukraine and worldwide in chronological order; as well as a comparative legal method to assess the impact of global constitutional experience on the formation of the Ukrainian model and for further analysis of possible ways of reforming it in connection with European integration processes.

Key words: Head of state, presidential administration, institution of the presidency, statehood, constitutional and legal status, historical development, legislative consolidation.

Постановка проблеми. Конституційно-правовий статус глави держави є ключовим елементом форми правління та визначає баланс влад у державі. В умовах сучасних викликів порівняльний аналіз еволюції інституту Президента дозволяє виявити універсальні тенденції та національні особливості, оцінити ефективність парламентських, президентських і напівпрезидентських моделей, виробити рекомендації для вдосконалення Конституції України, а також зрозуміти, як історичні травми (колоніалізм, тоталітаризм, декомунізація та ін.) впливають на сучасний дизайн інституту глави держави.

Об'єктом дослідження виступають конституційно-правові відносини, що виникають у процесі встановлення, функціонування та зміни статусу глави держави.

Предмет дослідження складають історико-правові закономірності та тенденції еволюції конституційно-правового статусу глави держави в Україні та світі у порівняльно-правовому вимірі.

Мета дослідження полягає у дослідженні історичних етапів, факторів та закономірностей становлення і розвитку конституційно-правового статусу глави держави в Україні та світі для обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення інституту Президента в Україні в післявоєнний період.

Стан опрацювання проблематики питання інституту Президента в Україні включає напрацювання вчених, які присвячені становленню, повноваженням, ролі та місцю інституту президента у політичній системі.

Контекст історії становлення інституту Президента в Україні покладено в основу праць таких науковців, як С. Агафонова [1], А. Войчука [2], Б. Дем'яненко [3], В. Литвина [4], І. Старківа [5], В. Шатіло [6] та інших.

Політико-правовий статус і повноваження Президента в Україні стали предметом досліджень таких вчених, як О. Зозулі [7], В. Мельниченко [8], В. Погорілко [9] та інших.

У порівняльно-правовому та порівняльно-політологічному вимірі питання інституту Президента були предметом дослідження таких вчених, як Ю. Барабаша [10], О. Дудник [11], Д. Мазур [12], С. Серьогіної [13], В. Сухоноса [14] та інших.

Місце та роль Президента у системі державної влади (системі державного правління) стали предметом наукових досліджень таких науковців, як С. Серьогіної [15], В. Шатіло [16], Н. Жук [17] та інших.

Попри значний інтерес науковців до питання статусу Президента України, в контексті історичного впливу все ще залишаються питання для подальшого дослідження історії становлення саме конституційно-правового статусу глави держави. Розгляд саме такої проблематики у контексті становлення інституту президентства в Україні служить ключовим вектором дослідження подальшого розвитку інституту Президента України в період післявоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу.

Інститут Президентства у сучасному його розумінні вперше був оформлений Конституцією Сполучених Штатів Америки у 1787 році. В. Сухонос цей етап становлення правителя називає конституційним [14, с. 58]. Однак «батьки-засновники» американської Конституції, не зважаючи на негативне ставлення до державного ладу тодішньої Англії, при моделюванні інституту Президентства орієнтувалися саме на британську політико-правову практику і концепцію «розподілу влад». Однаково побоюючись анархії і монархії, делегати Філадельфійського конвенту розглянули низку пропозицій, перш ніж прийняти остаточне рішення про єдиного Президента із значними повноваженнями. Конституція США закріпила статус Президента як певний гібрид англійського монарха і прем'єр-міністра, який уособлює державу в цілому і водночас визнається главою виконавчої влади. При цьому слід зазначити, що сама Конституція США не використовує термін «глава держави», обмежуючись терміном «Президент Сполучених Штатів Америки» [18, с. 18-19].

У конституційному законодавстві термін «Глава держави» вперше застосований у французькій Хартії від 4 червня 1814 року, в якій проголошувалося: «Король – верховний глава держави, розпоряджається збройними силами сухопутними і морськими, оголошує війну, укладає договори про мир, союз і торгівлю, призначає на державні посади і створює регламенти і ордонанси, необхідні для виконання законів і для безпеки держави» [18, с. 19].

У німецькій державно-правовій практиці термін «Глава держави» вперше зафіксований у проєкті Вюртемберзької конституції, запропонованому 3 березня 1817 року королем Вільгельмом I становому представництву. У параграфі 4 цього проєкту проголошувалося: «Король – глава держави, поєднує в собі всі права державної влади і здійснює їх згідно з визначенням, встановленим Конституцією». У подальшому положення, що «король – глава держави» отримало закріплення майже у всіх німецьких конституціях і знайшло закріплення у конституційному законодавстві багатьох європейських держав [18, с. 19-20].

Згодом термін «Глава держави» почав поширюватися і на Президента республіки, ставши загальною назвою для одноосібних органів державної влади, що уособлювали державу в цілому. Для визначення статусу конституційного монарха поряд з терміном «носії державної влади» почав застосовуватися термін «глава виконавчої влади», оскільки монарх за цієї форми правління визнавався як одноосібний орган, якому належить вся повнота виконавчої влади. Оскільки Президент у президентській республіці виконував у сфері виконавчої діяльності ті ж повноваження, що й конституційний монарх, то термін «глава виконавчої влади» був поширений і на нього. Так поступово сформувалися уявлення про інституцію Глави держави [18, с. 21].

Інститут Президентства після його заснування у США почав поширюватися у усьому світі. Першими після США почали встановлювати президентську систему правління країни Латинської Америки. Вже у першій половині XIX століття у багатьох південноамериканських країнах була введена посада Президента. Першими європейськими країнами, де була запроваджена посада Президента як Глави держави, стали у 1848 році дві республіки – Франція і Швейцарія [18 с. 21-22].

Окремої уваги заслуговують Об'єднанні Арабські Емірати (далі – ОАЕ), де крім інших суттєвих відмінностей статусу глави держави, посада глави держави має на зву «Президент». Главу

держави ОАЕ обирає на 5 років Верховна рада емірів – вищий орган влади, куди входять 7 емірів, що і складають цю федеративну державу. Рада обирає зі свого складу Президента, який очолює Раду та його заступника строком на той же строк з правом переобрання. За традицією, главою держави обирається Емір Абу-Дабі, а його заступником – Емір Дубаї. Оскільки за конституцією ОАЕ президент може обиратися повторно без будь-яких обмежень, то фактично емір Абу-Дабі весь час переобирається. Одні правознавці називають таку форму правління «виборною» монархією, проте не усі погоджуються з цим, оскільки саме словосполучення «виборна монархія» суперечить існуючій класифікації форм правління. Тобто про виборну монархію можна говорити лише у разі дотримання демократичних принципів виборчого процесу, яка вже, однак, перестає бути монархією [19, с. 129-130].

Із представленого огляду стає зрозумілим, що у державному механізмі з'явився новий інститут – інститут Президентства, що мав особливе значення, зумовлене його місцем і роллю у вирішенні проблем державотворення і правотворення; інститут що змінюється і новелізується під впливом відповідних чинників що відбуваються в країні і світі.

Запровадження ж інституту Президентства в Україні було продиктоване історичним прагненням українських етнічних земель до демократичних перетворень і було зафіксовано ще в середині XIX століття.

У середині та наприкінці XIX століття в громадсько-політичних колах української інтелігенції виник національно-державницький напрям політико-правової думки, представники якого першими спробували підготувати проекти Конституції України та регламентувати суть посади глави держави в Україні з урахуванням її державно-історичних традицій. Ідея запровадження інституту Президентства в політико-правовій думці України виникла в часи існування Кирило-Мефодіївського братства (1845–1847 рр.), члени якого виступили за побудову слов'янської спілки християнських республік, на чолі кожної з яких (у тому числі України) мали стояти обрані на певний фіксований термін всенародними зборами Президент (як Глава держави) та Сейм (як Парламент) [4, с. 7].

Наступним щаблем обґрунтування посади Президента і її необхідності для України стали праці М. Драгоманова, в яких було аргументовано, що Президент – політично відповідальний інститут влади, за яким зосереджені функції обнародування, нагляду за виконанням, а також переслідування за порушення законів, прийнятих парламентом. Не менше важливими виявились думки І. Франка, який виступаючи за республіканську форму правління, обґрунтовував ідею виборного глави держави, котрий служить своєму народу [4, с. 7].

Проблема обґрунтування інституту виборного Президентства також висвічувалась і в діяльності перших українських політичних партій наприкінці XIX – початку XX ст. Це виявлено у програмах Української соціал-демократичної робітничої партії, Української партії соціалістів-федералістів, Української партії соціалістів-революціонерів тощо, які виступали за трансформацію тогочасної Російської імперії у федеративну республіку на чолі з виборним у Парламенті чи призначуваним в Уряді Президентом [4, с. 7].

Політико-правова думка України періоду середини XIX – початку XX ст. зосередилась на виборі між президентською і парламентською моделлю республіканізму, а відповідно – між посадою всенародного виборного на фіксований термін Президента як водночас Глави держави і Глави виконавчої влади і посадою виборного парламентом на фіксований термін Президента як винятково Глави держави [4, с. 8].

Вперше ж на практиці в межах сучасної України було апробовано інститут українського президентства 29 квітня 1918 року, коли першим Президентом УНР було обрано М. Грушевського. Хоча з огляду на прийняту тоді ж 29 квітня 1918 року Конституцію УНР, яка передбачала посаду Президента та регламентувала порядок його обрання, президентство М. Грушевського не всі історики, політологи та інші вчені визнають легітимним, а тому вважають першим президентом УНР А. Лівичького, який обіймав посаду Президента двічі – в 1926–1948 та 1948–1954 рр.

Становлення сучасного інституту Президента в Україні необхідно розглядати у тісному взаємозв'язку з процесами, які виникали у державно-правовій сфері в Радянському Союзі, так як до проголошення незалежності Україна була радянською республікою, що характеризувалася повновладдям рад як представницьких органів державної влади. Саме після запровадження посади Президента в СРСР почали запроваджуватися аналогічні посади у союзних республіках колишнього Радянського Союзу, ще до їх виходу зі складу СРСР [20, с.54-55].

У липні 1991 року Законом Української РСР «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» було засновано посаду Президента Української РСР. Президент був визнаний як найвища посадова особа і глава виконавчої влади, а у лютому 1992 відповідно до внесених змін до Конституції Президент став главою держави [20, с. 55].

Конституційно-правовий статус Глави держави визначає обсяг його повноважень щодо забезпечення єдності та стійкості системи державної влади, її ефективного функціонування в умовах поділу на три самостійні галузі: законодавчу, виконавчу та судову. Президент має забезпечити таке положення, за якого всі органи державної влади виконуватимуть власні конституційні обов'язки в межах своєї компетенції. Активна координуюча роль Президента знаходить здійснення як у системі стримувань і противаг, які забезпечують баланс повноважень органів державної влади, й у взаємовідносинах між державними органами влади й виконавчими органами влади. Будучи юридично дистанційним від усіх гілок влади, Президент бере участь у нормотворчості, здійснює управління, наділений повноваженнями координації гілок влади задля уникнення чи, принаймні, мінімізації конфліктів, здійснює нагляд щодо конституційності як гарант Конституції України. Порядок та механізм реалізації цих повноважень Президента конкретизовано у положеннях Конституції України та законів України [21, с. 10].

Конституційно-правовий статус президентів в США і Федеративній Республіці Німеччина відображає глибинні особливості відповідних політичних систем держав. У США статус Президента полягає в концентрації виконавчої влади в руках однієї особи з широкими дискреційними повноваженнями, що забезпечує гнучкість, але вимагає жорстких механізмів стримування і противаг. У Федеративній Республіці Німеччина – це балансована модель, де повноваження президента істотно звужено, проте функціонує інститут «сильного» канцлера, яка дозволяє уникати персоналізованого управління. Враховуючи український контекст, доцільним видається не механічне копіювання однієї з моделей, а запозичення елементів, які гарантують як стабільність, так і відповідальність глави держави.

Незавершена конституційна реформа в Україні вимагає перегляду інституту президента в аспекті децентралізації. Навколо статусу Президента України залишається багато невирішених питань. Наприклад, навіть реформа децентралізації не була завершена, оскільки виникали суперечки щодо механізму контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Проект Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» (реєстр. № 2217а) передбачалося, що Президент України зупиняє дію відповідного акта з одночасним зверненням до Конституційного Суду України. Також передбачалося, що Президент України призначатиме тимчасового державного уповноваженого, який сприятиме здійсненню місцевого самоврядування до обрання нових органів/посадових осіб [22]. У 2007–2015 рр. хронологію конституційного процесу визначають переважно дії, пов'язані з підготовкою проектів змін до Конституції України в частині форми правління, організації державної влади, адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування. Характеристика основних проектів внесення змін до Конституції України 1996 р. щодо реформування територіальної організації влади 2001–2014 рр. тісно пов'язана з питаннями форми правління та місця Президента України в системі органів державної влади, де представлені позиції коливаються від надання переважаючих повноважень або Президенту України або Кабінету Міністрів України [23, с. 29–33]. Історія яскраво демонструє причини таких коливань, оскільки для демократизації має пройти достатньо часу, щоб попередні політико-правові практики деактуалізувалися і забулися.

Висновки. Інститут глави держави є невід'ємною складовою механізму здійснення влади у всіх сучасних державах. Главою держави прийнято називати офіційну особу, яка посідає, зазвичай, формально найвище місце у ієрархії державних інституцій і здійснює верховне представництво країни у внутрішньополітичному житті та у взаємовідносинах з іншими державами. Проте, кожна держава на конституційно-правовому рівні віддзеркалює певні історично обумовлені особливості даного інституту.

Сучасний конституційно-правовий статус Президента України характеризується обмеженням імперативного впливу та збереженням ключових прерогатив у сфері оборони, зовнішньої політики та національної безпеки.

Перспективи вдосконалення конституційно-правового статусу Глави держави в Україні пов'язані з подальшою децентралізацією влади, посиленням парламентського контролю, імплемента-

цією європейських стандартів, забезпеченням незворотності демократичних змін, навіть в умовах дії режиму воєнного стану.

Історія конституційно-правового статусу Президента України – це пошук балансу між сильною виконавчою владою та демократичними обмеженнями і саме дослідження історії становлення конституційно-правового регулювання статусу Глави держави в Україні є необхідним для подальшого аналізу можливих шляхів реформування інституту Глави держави у зв'язку з євроінтеграційними процесами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агафонов С. Історичний розвиток інституту глави держави в Україні. *Право України*. 2001. № 7. С. 102–105. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000030363> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Войчук А. Заснування та становлення інституту президента в Україні. *European political and law discourse*. 2019. Vol. 6. Issue 3. P. 54–60. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2019/2019-6-3/09.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).
3. Дем'яненко Б. Генезис інституту президентства в Україні: попередні підсумки президентської каденції В. Ющенка. *Сучасна українська політика: політика і політологія*. Зб. наук. пр. 2010. Вип. 19. С. 24–38. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/807dd046-d4d3-43e5-bb15-21a1aac648a4/content> (дата звернення: 10.11.2025).
4. Литвин В. Еволюція інституту президентства в політичній історії України: становлення, повноваження, роль і місце у системі правління. *Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*. 2014. С. 22. URL: https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/ukr.presid_ua.pdf (дата звернення: 10.11.2025).
5. Старків І.М.. Історико-правові витоки інституту президентства в Україні та світі. *Форум права*. 2012–4. С. 859–864. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f953682f-068e-4f3c-a027-59333679eddl/content> (дата звернення: 10.11.2025).
6. Шатило. В. Інститут глави держави: його місце в українському конституціоналізмі XIX – поч. XX ст. *Віче*. 1999. Вип. 10. С. 137–144.
7. Зогуля О.І. Конституційне регулювання правового статусу Президента України як глави держави. *Університетські наукові записки*. 2009. С. 42–48. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=3iLfx4AAAAAJ&start=20&pagesize=80&citation_for_view=3iLfx4AAAAAJ:ISLtfuPkqC (дата звернення: 10.11.2025).
8. Мельниченко В.І. Інститут Президента в Україні: стан та перспективи розвитку. *Право України*. Вип. 12. 2009. С. 18–29. URL: <https://j.twirpx.link/file/3697159/> (дата звернення: 10.11.2025).
9. Погорілко В. Теоретичні проблеми конституційного статусу Президента України. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика. *Монографія* ред. В.Ф. Погорілко, вид. Інститут держави і права ім. В.М. Коретського НАН України. Київ. 2003. С. 304–349.
10. Барабаш Ю. Президентська влада у змішаних республіках: окремі питання теорії та практики. *Право України*. 2014. вип. 8. С. 67–76. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7059/1/Barabash_67.pdf (дата звернення: 10.11.2025).
11. Дуднік О. Трансформація інституту Президента в країнах СНД (2005–2006 р.). *Політичний менеджмент*. 2007, С. 214–227. URL: <https://ipend.gov.ua/publication/politychnyj-menedzhment-spetsvypusk-2007/> (дата звернення: 10.11.2025).
12. Мазур Д.В. Акти правотворчості президента в республіках зі змішаною формою правління (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2007. 23 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/e3fcb75-24af-4a2f-8a58-525540eb9f8d/full> (дата звернення: 10.11.2025).
13. Серьогіна С.Г. Теоретико-правові та організаційні засади функціонування інституту Президента в Україні: *монографія*. Вид. Ксилон. Харків. 2001. С. 280. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=x1maSWwAAAAAJ&citation_for_view=x1maSWwAAAAAJ:u5HHmVD_uO8C (дата звернення: 10.11.2025).
14. Сухонос В.В. Інститут глави держави в конституційному праві: *монографія*. Суми ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 339 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/758f52a4-6272-491e-a928-9cc9b2e4107c/content> (дата звернення: 10.11.2025).

15. Серьогіна С.Г. Оптимізація статусу Президента як ключова ланка конституційної реформи України. *Право України*. Вип. 6. 2009. С. 23–28. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/pravoukr-2009-6-pravoukr_2009_6.pdf (дата звернення: 10.11.2025).
16. Шатіло В. Інститут Президентства в системі державної влади України. *Український центр політичного менеджменту*. Київ 2004. С. 146–158. URL: [https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A8%D0%B0%D1%82%D1%96%D0%BB%D0%BE%D0%92\\$](https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A8%D0%B0%D1%82%D1%96%D0%BB%D0%BE%D0%92$) (дата звернення: 10.11.2025).
17. Жук Н. Парламент, Президент, Уряд: через взаємостримування до рівноваги. *Монографія. Вид. ВУД*. Харків. 2007. 242 с. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=IQoQxjwAAAAJ&citation_for_view=IQoQxjwAAAAJ:u5HHmVD_uO8C (дата звернення: 10.11.2025).
18. Белов Д.М., Бисага Ю.М. Досвід конституційно-правового регулювання інституту президента в зарубіжних країнах. *Монографія*. Ужгород: Ліра, 2007. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/93b69c3b-86b8-473d-92b7-d4887b91f12e/content> (дата звернення: 10.11.2025).
19. Гришко Л.М. Державний лад монархій Арабського Сходу в умовах модернізації: дисертація...к.ю.н.: 12.00.02. Харків 2013. 240 с. URL: https://www.academia.edu/43460256/%D0%93%A1_20_%D1%81 (дата звернення: 10.11.2025).
20. Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР: Закон України від 05.07.1991 р. № 1293-XII. Редакція 07.05.2022. *Сайт Верховної Ради України – Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1293-12#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
21. Михайлова О.О. Президент як важливий інститут державного управління : *автореф.* дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 281 «Публічне управління та адміністрування». ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2021. 12 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2035> (дата звернення: 10.11.2025).
22. Проект Закону про внесення змін до конституції України (щодо децентралізації влади). URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812 (дата звернення: 10.11.2025).
23. Конституційно-правове забезпечення реформи децентралізації влади: вітчизняний та зарубіжний досвід / Петришин О.В., Серьогіна С.Г., Бодрова І.І., Лялюк О.Ю., Закоморна К.О., Чиркін А.С., Муртішева А.О., Гришко Л.М. Х.: *Право*. 2020. Вип. 25. 236 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/978-966-998-108-0>.